интересов. Проанализированы имеющиеся в политологической литературе определения групп интересов, рассмотрены их положительные и отрицательные черты, определены различия между группами давления и группами интересов и дефинирование этих политических явлений.

Attention is focused on the category of functional representation of interests, insufficiently studied in Ukrainian political science. The definitions of interest groups in political literature are analyzed, their positive and negative features, the differences between pressure groups and interest groups and the identification of these political phenomena are analyzed.

Стаття надійшла до редколегії 31.08.2017

УДК 323.233:004

Вайєр А. М., НУ «ОЮА»

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ГОЛОСУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ

Використання сучасної електроніки та мережі Інтернет є одним з найважливіших та найперспективніших етапів розвитку демократії в окремо взятих державах. Це стосується і розвитку електронного голосування в Інтернеті за допомогою терміналів. В даній статті проаналізовано переваги і недоліки Інтернет-голосування в Україні. Акцентовано увагу на досвід зарубіжних країн. Зроблено висновок, що не дивлячись на всі ризики і суттєві мінуси сучасного етапу розвитку електронних технологій, голосування в Інтернеті є найбільш швидкою, зручною і демократичною системою волевиявлення виборця.

Основними характеристиками майже будь-яких дій людини в сучасному світі можна назвати їх високу технологічність, насиченість електронними помічниками і прагнення до повної автоматизації. Те ж стосується і сучасного виборчого процесу, який прагне до повної автоматизованості, автономності і переходу в комунікаційний вимір. То, наскільки розвинені електронні інформаційні технології виборчого процесу у кожній країні, залежить від її загального прогресивного рівня розвитку як у сфері політики, так і економіки, високих технологій, інформаційних складових. Використання сучасної електроніки та мережі Інтернет є одним з важливих і перспективних для

 © Вайєр А. М., 2017

розвитку демократії в окремо взятих державах. Це стосується і розвитку електронного голосування в Інтернеті за допомогою терміналів.

Спираючись на існуючі стандарти, сформульовані експертами Ради Європи, можна дати визначення електронного голосування. Електронне голосування – це голосування на виборах чи референдумі, яке було здійснено за допомогою використання електронних і комп'ютерних засобів, щонайменше, використовувався електронний підрахунок голосів, замість ручного, який дає досить високу ступінь похибки, що не відповідає сучасним вимогам проведення виборів [6]. Електронні засоби голосування можна розділити на дві великі категорії:

1. Голосування шляхом використання мережі Інтернет. При такому варіанті голосування громадянину немає необхідності залишати своє житло, або робоче місце, немає необхідності відстоювати чергу за виборчим бюлетенем. Громадянин виходить в мережу через персональний комп'ютер, ноутбук або інший електронний засіб зв'язку, використовуючи свої особисті дані, реєструється на спеціальному, захищеному ресурсі, після чого приступає до процедури голосування, використовуючи свій особистий пароль.

2. Голосування за допомогою електронного терміналу, який повинен бути встановлений на території виборчої дільниці, або ж місця громадського користування. Такі термінали зменшують кількість фізичних осіб, які беруть участь в організації голосування, але є не таким зручним засобом голосування, як особистий доступ до системи реєстрації голосу. Такий спосіб, тим не менш, досить прогресивний, і що важливо, досить наближений до реалій нашої держави, де просто голосування в Інтернеті за допомогою веб-сайту може сприйматися дещо негативно у певної групи населення, в першу чергу – у старшого покоління, які вважатимуть, що вибори, які проходять таким чином, просто не можуть бути чесними і справедливими.

Враховуючи, що в будь-якій достатньо розвиненій, в демократичному відношенні країні, вибори повинні бути основною частиною політичного життя, увага до стратегій і можливостей їх вдосконалення і залучення до участі в них більшої кількості людей є досить актуальним питанням. Вибори демонструють свободу волевиявлення цілої нації, це єдиний законний, конституційний спосіб сформувати не тільки вищі органи політичного управління, але і органи місцевого самоврядування на будь-якому рівні. Вибори ґрунтуються на

можливості вільного вибору, який не буде нічим обмежений, крім норм проведення виборчих кампаній і не повинен здійснюватися примусово. Розвиток інтернет-голосування допомагає, з одного боку, втілити саме ідеалізоване розуміння виборчого процесу.

Таким чином, ми з'ясували, що в рамках процесу вдосконалення виборчого процесу, основною тенденцією є його інформатизація і автоматизація, що в цілому відповідає загальній тенденції розвитку людства. Бюрократизація суспільства багато в чому гальмує цей процес. Платіжні системи, Інтернет-магазини, аеропорти і багато інших організацій, вже продемонстрували досвід успішного і анонімного ведення справ, пов'язаних з використанням особистих даних. Більш того, в рамках торгівлі бере участь і електронний обіг грошей, що робить комерційні системи використання особистих даних навіть більш складними, ніж ті, які потрібні для здійснення електронного виборчого процесу. Проте, для повної автоматизації цього процесу далеко навіть в самих прогресивних державах, існуючих в світі. При цьому причини можуть бути різні: як намагання зберегти певні маніпулятивні важелі впливу на виборчий процес, так і побоювання несанціонованого втручання в електронні системи, хакерських атак, недостатньої захищеності електронних мереж тощо.

Для того, щоб продемонструвати можливості та виявити позитивні і негативні сторони виборів за допомогою електронних технологій звернемося до світового досвіду. Виходячи з сучасної політичної ситуації нам здається найбільш актуальним розглянути європейський досвід застосування електронних технологій у рамках програм залучення та заохочення населення для участі в процесі голосування на різних рівнях. Варто відзначити, що до 2016 року така практика в Європі накопичила значний досвід і налічує майже півтора десятиліття. Найпростіший з усіх видів голосування у всесвітній мережі Інтернет, це голосування не на політичних виборах, а на референдумах і плебісцитах. Так як питання, які обговорюються на таких виборах, в більшості випадків, не несуть кардинальних змін у державному управлінні, впровадження електронного голосування почалося саме з цього.

При цьому, не дивлячись на те, що голосування за допомогою електронних носіїв з виходом в Інтернет досить детально описано в ряді досліджень, фахівці все ж виявляють серйозні побоювання на рахунок подібних технологій. В першу чергу, ці побоювання пов'язані з можливістю різноманітних кібер атак і злочинів, зростан-

ня яких сьогодні очевидно. Розвиток і поява нових поколінь вірусів, можливість цілеспрямованих DDOS атак на конкретний сервер, на якому можуть знаходитися, наприклад, списки виборців – всі ці нюанси дійсно викликають певні побоювання. Більш того, крадіжка голосу так само залишається актуальною проблемою. Бо, навіть якщо уявити найбільш захищений вид інтернет-голосування, при якому громадянину, за деякий час до дня виборів, видається або надсилається смарткарта з двома пін-кодами, які повинен знати тільки він для заповнення електронного бланка реєстрації та голосування, то навіть таку карту можна вкрасти і, теоретично, за допомогою неї використовувати чужий голос. Однак, ми вважаємо, що при дотриманні усіх стадій кібер-безпеки, масове підтасування результатів електронних виборів буде фактично нездійсненним процесом. Більше того, величезна кількість скандалів в різних державах, пов'язаних з використанням паперових бюлетенів і маніпуляції ними для підтасування результатів виборів, демонструють, що електронне голосування точно не стане більш ненадійним.

Якщо ж звернутися до питання електронного голосування з точки зору правових норм, то побоювання викликають дотримання конституційних прав громадянина, які гарантовані йому Конституцією при виборчому процесі. Серед цих прав анонімність голосування, гласність і підсумкова достовірність підрахованих результатів [2, 27].

Суть таємного голосування зводитися до того, що будь-який громадян має право таємно проголосувати за обраного ним кандидата, таким чином, щоб ні у кого не було можливості дізнатися, за кого він голосував, не до дня виборів, ні після нього. Це право захищає інтереси особистого вибору, адже навіть найближче оточення може тиснути на громадянина, якщо дізнається про те, що його голос суперечить їхнім поглядам або інтересам. Більш того, голосування має бути табуйованно таємним, тобто таким, при якому ні в кого не просто не буде можливості дізнатися, за кого віддав голос той чи інший виборець, але навіть такі спроби повинні перебувати під суворою забороною. Тільки так може бути реалізована повна свобода вибору і анонімність голосування.

Саме цей пункт і є на сьогоднішній день самою слабкою ланкою в ланцюзі міркувань про впровадження електронного голосування. В першу чергу, це пов'язано з тим, що технології, якими ми володіємо сьогодні, хоч і можуть забезпечити повну анонімність, але кількість

витрачених на це ресурсів зробить такий вид виборчого процесу нерентабельним. До того доведеться залучати величезну кількість іноземних фахівців, що є не найкращим рішенням у контексті безпека будь-якої держави. До того ж, навіть якщо організувати багатоступеневу систему доступу на сервер, для того щоб проголосувати з використанням динамічної електронної адреси – навіть такі складні системи можуть бути піддані атаці, що призведе до порушення таємниці голосування. Теоретично, існує можливість повторного використання унікального пароля або ключа, який, гіпотетично, можна буде вилучити з бази даних на сервері для того, щоб проголосувати повторно або багаторазово. Якщо станеться щось подібне, і воно навіть буде виявлено електронною системою безпеки, підсумковий підрахунок голосів, при наявності таких махінацій, втрачає всякий сенс.

Наступним слабким місцем у виборчій системі і виборах з допомогою Інтернету можна вважати складність ідентифікації конкретного виборця, в наслідок чого може бути два варіанти розвитку подій:

1. В рамках першої ситуації громадянин-виборець у зручний для себе час, до дня виборів, отримує індивідуальний електронний ключ або пароль, який дозволить йому зареєструватися на сервері для голосування. Якщо такий ключ буде видаватися, як і паспорт, на тривалий період часу і, відповідно, буде довго зберігатися в одного власника, знижується надійність паролів. Вони можуть бути вкрадені як у самого виборця, так і з бази даних для зберігання. Таким чином, кількість часу, що відводиться на зберігання пароля, зворотно пропорційна його надійності.

2. В рамках другого сценарію, пароль дістається виборцю безпосередньо перед виборами і діє одноразово. При такій системі надійність пароля не викликає нарікань, але от сам факт того, що виборцю перед кожними місцевими, або загальнодержавними виборами доводиться йти на виборчу дільницю, де фізичні особи будуть видавати йому пароль, як мінімум вполовину знижують корисність і зручність електронного голосування як такого.

Щодо останньої проблеми електронного голосування – гласності, то варто сказати, що її рішення найбільш складне. Адже, як при використанні електронних терміналів, так і при голосуванні з особистого електронного засобу (персонального комп'ютера, ноутбука, гаджета з можливістю виходу в Інтернет із заповненням

форм реєстрації), громадські організації і засоби масової інформації фактично втратять можливість висвітлення процесу голосування. Адже не можливо перевіряти величезну кількість даних з мільйонів пристроїв в сервісних центрах різних провайдерів, як і важко уявити провайдерів, які погодяться звітувати перед громадськістю про свою роботу. Для висвітлення таких виборів доведеться перевіряти сотні тисяч кілометрів ліній зв'язку тощо.

Існують нарікання на неможливість 100% достовірності результатів електронного голосування за допомогою мережі Інтернет або електронних терміналів. 100% достовірність не спостерігається і при традиційних видах голосування, але існує безліч варіантів цілеспрямованого втручання в хід процесу електронного голосування з боку зацікавлених осіб: це віруси, атаки, цілеспрямоване псування лінії зв'язку, зрив роботи провайдерів і т. д. Звичайно, таке втручання дуже дороге і не обов'язково виникне в процесі електронного голосування. Але існують і тривіальні можливості збою електронних систем – це поломки, технічні збої, відмова засобів зв'язку, зрештою операційні системи можуть припиняти свою роботу з невідомих причин. Такі випадки мінімальні, але сам факт їх існування підвищує ризик зриву голосування.

Звернемося до реальної світової практиці електронного голосування. Самий ранній експеримент зі спробою впровадити електронний вид голосування був проведений в США на території густонаселеного штату Орегон [8, с.145]. Експеримент був невеликим і далекий від вдалого, не з причини збою, а тому, що в ньому взяло участь занадто мало для статистичної оцінки фактів ризику виборців. Та розробка самої системи таємного голосування удосконалювалася і, наприклад в Естонії вже з 2005 року електронне голосування застосовується на місцевих виборах, а з 2007 року на парламентських. Впровадження системи електронного голосування в невеликих державах як Естонія дещо простіше, ніж у великих країнах, але розкриває основні тенденції. Електронне голосування не відразу завоювало довіру виборців, так якщо при перших виборах терміналами скористалися всього 2 % виборців, то до 2011 року їх кількість зросла до 24%, що робить витрати на таке голосування рентабельними [3].

Окрема система для введення електронного голосування на виборах розроблена і в Швейцарії. Вперше система «EVoting» була протестована на виборах в 2003 році, в якості експерименту, однак сьогодні уряд Швейцарії вважає, що абсолютна більшість громадян

на наступних виборах скористаються тільки електронним видом голосування. Зараз у Швейцарії однаково доступні як термінали для голосування, так і веб ресурси, на яких можна проголосувати за допомогою мережі Інтернет. Аналітики вважають, що сайти для голосування використовуються в більшості випадків тими громадянами Швейцарії, які в день місцевих або парламентських виборів перебувають за межами своєї держави [5].

Виходячи з позитивного досвіду таких держав, як Швейцарія і Естонія, можна визначити позитивні сторони і переваги системи голосування в Інтернеті. В першу чергу, система електронного голосування мобільніша, ніж голосування на виборчій дільниці, а тому вона спрощує доступ до волевиявлення для людей з обмеженими можливостями. Електронний підрахунок голосів здійснюється миттєво і не потребує такої кількості перерахунків як традиційний підрахунок голосів, що робить голосування в Інтернеті більш оперативним, а отже, більш демократичним. Система голосування в Інтернеті дозволить громадянам, які перебуватимуть за межами своєї держави, проголосувати без фізичної присутності на виборчій дільниці.

Менш прогресивним, внаслідок своєї фінансової затратності, є метод використання електронних урн. Незаперечною перевагою такого інструменту голосування є те, що електронні урни мають здатність зберігати працездатність без підключення до електрики, до будь-якого вида комунальної інфраструктури, а значить, можуть бути поміщені на територіях, які або досить віддалені від цивілізації, або які із-за різноманітних природних катаклізмів тимчасово відрізані від комфортних умов існування.

Найбільш показовим прикладом використання таких засобів як електронні урни, є Бразилія. Не дивлячись на те, що у багатьох сферах політичного управління та економіки Бразилія не знаходиться на перших позиціях у світі, апробація системи електронних урн там почалася ще в 1996 році. В рамках експерименту, урни були встановлені в 57 містах, в яких існують проблеми з електроенергією і проблеми з доступом до виборчих дільниць. До 2000 р. електронні урни уже використовувалися на всіх місцевих виборах в Бразилії. Бразилії вдалося стати першою державою, яка масово використовувала електронні урни для президентських виборів у жовтні 2002 року. За ходом виборчого процесу, який проходив з допомогою самих передових досягнень електронної техніки, спо-

стерігали представники США, Японії, Венесуели, Мексики, а також представники міжнародної організації з контролю якості виборів Transparency International, які прийшли до висновку, що будь-яких істотних порушень у процесі голосування і підрахунку електронних голосів не було [1, с.22-23].

Вже до 2008 року, експертний центр з проведення електронного голосування європейської комісії провів дослідження готовності різних країн до проведення електронних виборів за допомогою комп'ютерних та електронних технологій. Був опублікований рейтинг готовності, що складається з 30 держав [7]. Автори проаналізували і порівняли умови і рівень розвитку електронних технологій в різних державах і проаналізували фактори, які дозволяють державі використовувати електронні технології. В результаті були визначені наступні критерії оцінки потенціалу держави:

1. Загальний рівень інформаційного суспільства. Тобто, рівень розвитку інформаційних технологій в державі в цілому, ступінь впровадження цих технологій в роботу державних установ. Ціна виходу на інформаційний ринок, доступність високих технологій громадянам, кількість скоєних онлайн-покупок за останній квартал.

2. Загальний правовий рівень суспільства. Наскільки добре держава слідує рекомендаціям ООН щодо захисту прав людини, наскільки якісно реалізовані свободи, виконуються конституційні приписи, чи існує можливість маніпулювання законом у комерційних інтересах.

3. Загальний рівень політичної культури суспільства. Наскільки стабільні різні соціальні і демократичні інститути в даній державі, наскільки розвинене громадянське суспільство, наскільки високий рівень критики держави з боку громадянського суспільства і який рівень довіри громадян до закону.

4. Загальний рівень включення електронного голосування в політичне життя суспільства. Чи часто використовуються електронні види голосування при телевізійних дебатах, плебісцитах, опитуваннях населення.

В європейській практиці здійснення електронного голосування держави спираються на документ 2004 року, який носить назву «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про юридичних осіб, оперативних і технічних стандартах електронного голосування» [6]. В цьому документи Європейський Союз визнає за інформаційними технологіями потенціал і підкреслює, що

вони змінюють життя громадян держав – учасниць ЄС, бо виборчий процес повинен підлаштовуватись під зручності громадян, а значить використовувати зручні та популярні електронні технології та всесвітню мережу Інтернет при веденні політичної активності, серед якої і проведення виборів.

У цієї рекомендації визначається рівень побоювань щодо надійності використання електронного голосування, надійності паролів, ідентифікації виборця і таємниці голосування. Але варто відзначити, що з моменту виходу даного документа пройшло вже 12 років і системи кібер безпеки весь час удосконалюються, що робить інтернет-голосування досить привабливою альтернативою традиційному голосуванню.

Якщо розглядати ситуацію в Україні, то варто зазначити, що впровадження електронного голосування будь-яким способом – за допомогою електронних терміналів, електронних урн, або прямого голосування в Інтернеті, все ще перебуває в процесі обговорення [4,с.19-23]. Ніяких експериментальних програм, які б наближали день реального впровадження системи електронного голосування, не було, тому говорити про реальний рівень готовності України до проведення електронних виборів із включенням голосування в Інтернеті поки не представляється можливим.

Проте в рамках місцевої ініціативи в такому регіоні України, як дніпропетровська область, одноразово, в 2013 році був запущений інтернет-ресурс під назвою «Діалог заради реформ: впровадження соціально-економічних реформ». А у вересні 2013 року на території нині окупованої Автономної Республіки Крим був заснований перший в Україні центр розвитку електронного урядування [3]. На жаль, подальші політичні події, які призвели до низки внутрішніх і зовнішніх конфліктів, відкинули просування України по шляху впровадження електронних видів голосування, на кілька років назад. В останні три роки істотних, що виходять за межі теоретичних досліджень та політичних заяв, спроб просування в цю сторону не робилося.

Таким чином, проаналізувавши теоретичні матеріали щодо досвіду використання електронних інформаційних технологій у виборчому процесі і процесі голосування, приходимо до висновку, що не дивлячись на всі ризики і суттєві мінуси даного етапу розвитку електронних технологій, голосування в Інтернеті є найбільш швидкою, зручною і демократичною системою волевиявлення виборця.

Так як Україна сьогодні йде шляхом демократизації всіх систем свого політичного і громадського управління та створює громадянське суспільство, то експерименти і подальше впровадження автоматизованих засобів голосування і політичного процесу в цілому є необхідним. Поки політичні інститути відстають від рівня розвитку суспільства, не можна говорити про те, що така політична система є демократичною. Тому демократичний розвиток і реформи тісно пов'язані з вдосконаленням іноваційних медіа-технологій.

Бібліографічний список:

1. Вердероса Э. Электронные выборы в Бразилии / Э. Вердероса // Государственное управление в переходных экономиках: Ежеквартальное издание программы «Инициатива реформирования местного самоуправления и государственных услуг» / Институт открытого общества. – 2003. – № 4. – С. 22-23.
2. Дурнова И.А. Зарубежный опыт проведения Интернет-выборов и проблемы для России / И. А. Дурнова // Информационное право. – 2007. – № 2. – С. 22–32.
3. Електронна демократія: вперше в Україні! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gurt.org.ua/news/events/266/
4. Ключковський Ю. Стабілізація виборчого законодавства – одне з основних завдань сучасного розвитку України / Ю. Ключковський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 3(13).-С. 19-23.
5. Прямая демократия Швейцарии в цифровую эпоху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.swissinfo.ch/rus/detail/content.html?cid=36670692&link=cto
6. .Counsil of Europe. Recommendation on legal, operational and technical standards for evoting – explanatory memorandum. Rec(2004)11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id= 778189.
7. Krimmer R. The EVoting Readiness Index / R. Krimmer, R. Schuster // Working Paper Series on Electronic Voting and Participation. – 2008. – № 1.
8. Litan R. E. Law and Policy in the Age of Internet / R. E. Litan // Duke Law Journal. – 2001. – Vol. 50. – № 4. – P. 145.

Использование современной электроники и сети Интернет является одним из важнейших и перспективных этапов развития демократии в отдельно взятых государствах. Это касается и развития электронного голосования в Интернете с помощью терминалов.

В данной статье проанализированы преимущества и недостатки Интернет-голосования в Украине. Акцентировано внимание на опыт зарубежных стран. Сделан вывод, что несмотря на все риски и существенные

минусы современного этапа развития электронных технологий, голосование в Интернете является наиболее быстрой, удобной и демократической системой волеизъявления избирателя.

The use of modern electronics and the Internet is one of the most important and most promising stages of the development of democracy in individual states. This also applies to the development of online e-voting using terminals.

This article analyzes the advantages and disadvantages of Internet voting in Ukraine. The emphasis is on the experience of foreign countries. It is concluded that despite all the risks and significant disadvantages of the current stage in the development of electronic technologies, voting on the Internet is the fastest, most convenient and democratic system of the will of the electorate.

Стаття надійшла до редколегії 29.08.2017